

היום נלמד בעזרת ה':

בבא קמא דף צז

למדנו בעמוד הקודם: רב סובר שעבד נחשב לקרקע (ולכן הגוזל עבד והכחיש, מחזירו כמות שהוא כי קרקע אינה נגזלת).

קושיא: ומי אמר רב וכו' והאמר רב דניאל וכו': התופס את עבדו של חבירו שיעשה לו מלאכה, פטור מלשלם לחבירו על השימוש בעבד. אם עבד הרי הוא כמטלטלין, מובן מדוע הוא פטור, כי הוא בעצם גנב את העבד ולאחר מכן השתמש בעבד שכבר שייך לו. אבל אם עבד הרי הוא כקרקע, מכיון שקרקע אינה נגזלת נמצא שהוא השתמש בעבד של חבירו, ומדוע הוא פטור?

תירוץ: הכא במאי עסקינן: מדובר שהוא השתמש בעבד בזמן שהעבד לא עסק במלאכה אחרת והוא ישב בטל, ואם כן 'זה נהנה וזה לא חסר' ולכן הוא פטור מלשלם.

כי הא דשלח ליה רבי אבא וכו': שלח לו בקשה - תשאל את רב הונא מה הדין הדר בחצר חבירו שלא מדעת חבירו, האם צריך לשלם לו דמי שכירות על המגורים או לא. מדובר בחצר שאינה עומדת להשכרה, ו'זה נהנה וזה לא חסר'. שלחו לו תשובה - הוא לא צריך להעלות לו שכר. ואם כן הוא הדין למשתמש בעבד של חבירו.

דחייה: הכי השתא: אין ראיה משם, כי אדרבא שם הוא מיטיב עם בעל הדירה. בגלל שבית שלא גרים בו מתקלקל. או בגלל ש'ביתא מיתבא יתיב' כלומר בית מיושב באנשים הוא בית המתקיים, וזאת משום שהגרים בבית מטפלים בו ומתקנים את הנזקים שקורים בו. או בגלל שה'שדים' מזיקים ומכתתים אותו כנאמר "ושאיה יוכת שער" - בית שמם השד מכתת את שערו.

אבל בעבד האם נוח וטוב לאדון שישתמשו בו ויכחישו אותו?

תירוץ: אמרי הכי נמי: גם כאן האדון מרוצה כשמשתמשים בעבד שלו כשאינו עובד, כדי שהוא לא יתרגל להתבטל ממלאכה.

בי רב יוסף בר חמא: בביתו של רב יוסף היו תופסים עבדים של לוויים שלוו מרב יוסף כסף, ועושים בהם מלאכה. שאל רבא בנו של רב יוסף את אביו - מה הטעם שמותר להשתמש בעבדים בלי לשלם (שטמ"ק)? אמר לו רב יוסף - כי רב נחמן אמר ש'עבדא נהום כריסיה לא שוי' = עבד אפילו את הלחם שבבטנו הוא לא שוה. והרי אני נותן לו אוכל ביום שהוא עובד אצלי, ואם כן האדון מרויח מכך (רש"י ב"מ).

אמר לו רבא - רב נחמן דיבר רק על 'דארו' העבד שלו, שהוא לא היה עושה כלום חוץ מלהיות ליצן המרקד בחנויות כדי לקבל יין לשתייה. אבל כל העבדים עובדים במלאכות, ולכן הם שוים הרבה יותר מהלחם שהם אוכלים.

א"ל (רב יוסף) אנא כרב דניאל: כנ"ל, שהאדון נוח לו שישתמשו בעבד שלו כדי שהעבד לא יתרגל להתבטל.

אמר ליה (רבא): כל זה כשהתופס את העבד לא מלווה כסף אדון של העבד. אבל מכיון שאדוני (רבא) מלווה כסף לאדון של העבד, כשאתה משתמש בעבד של הלווה שלך זה נראה כמו 'ריבית', כאילו אתה מקבל רווח מההלוואה שנתת לו. (אפילו שבאמת העבד בכל מקרה לא עושה מלאכה אחרת בזמן הזה, והאדון מרוצה שמעבידים אותו כדי שלא יתרגל להתבטל כנ"ל).

וכמו שהדר בחצר חבירו שלא מדעתו בחצר שאינה עומדת להשכרה, שכאמור בעל הדירה מרוצה שגרים בבית כי כך הוא לא מתקלקל, ובכל אופן אם הוא מלווה כסף לבעל הדירה, אסור לו לגור שם בחינם כי זה נראה כריבית.

*

התוקף ספינתו של חבירו: התופס את הספינה של חבריו ועושה איתה מלאכה. לדעת רב הבעלים יכול לבחור האם לקחת מהתופס תשלום של 'שכירות' על הספינה, והיינו במקרה שלא קרה לה נזק. או לקחת תשלום עבור ה'פחת' שנפחתה הספינה, והיינו אם קרה לה נזק שעולה יותר מהשכירות. (הרחבת הביאור: 'שוכר' משלם דמי שכירות על השימוש אבל פטור באונסין, ואילו 'גזלן' לא משלם דמי שימוש אבל חייב באונסין. הבעלים יכול לבחור האם להסתכל על התופס כשוכר או כגזלן. תרומת הכרי).

לדעת שמואל הוא מקבל רק את ה'פחת' ולכן אם השכירות של ספינה כזו עולה הרבה יותר מהפחת של השימוש בה, הוא לא יכול לתבוע ממנו דמי שכירות (כי התופס נחשב רק לגזלן).

אמר רב פפא לא פליגי: אין באמת מחלוקת בין רב לשמואל אלא כל אחד מדבר על מקרה אחר. רב דיבר בספינה העומדת להשכרה, ולכן מסתבר שהתופס נכנס אליה בתורת שכירות, ולכן אנו לא דנים אותו כגזלן אלא כשוכר ועליו לשלם את דמי השכירות. אלא אם כן הספינה הוזקה יותר מדמי השכירות שאז הוא צריך לשלם את הפחת, משום שבסופו של דבר הוא לקח את הספינה בלי רשות והוא נחשב כגזלן לגבי הנזקים (וגזלן חייב באונסין).

אבל שמואל דיבר בספינה שאינה עומדת להשכרה, ולכן ברור שהתופס נכנס אליה על דעת לגזול אותה, ולכן בכל מקרה הוא משלם רק את הנזקים ולא את דמי השכירות (כי כל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה).

ואי בעית אימא: בין לרב בין לשמואל מדובר בספינה העומדת להשכרה. אמנם רב דיבר באופן שהתופס נכנס אליה על דעת לשכור אותה, ולכן אם דמי השכירות גדולים מהפחת, עליו לשלם את השכירות כנ"ל. אבל שמואל דיבר באופן שהתופס נכנס על דעת לגזול אותה, ולכן הוא משלם רק את הפחת כנ"ל.

*

למדנו במשנה: גזל מטבע ונסדק המטבע, משלם כשעת הגזילה. אבל אם רק 'נפסל' המטבע, מחזירו כמות שהוא ואומר לו 'הרי שלך לפניך'.

אמר רב הונא: נחלקו הדעות מהו 'נפסל'? לדעת רב הונא שפסל המלך את השימוש במטבע הזה בכל המדינות. אבל לדעת רב יהודה אם המלך פסל אותו הוא נחשב ל'נסדק' כי אין למטבע שום שימוש (כמטבע) וזהו היזק גמור, ולכן עליו לשלם כשעת הגזילה ואינו יכול לומר לו הרי שלך לפניך. אלא 'נפסל' הכוונה שבני מדינה אחת פסלו אותו אבל הוא נסחר במדינה אחרת.

קושיא: הרי פירות והרכיבו יין והחמיץ: נאמר במשנה שמשלם כשעת הגזילה ואינו יכול לומר לו הרי שלך לפניך. אבל לדבריו זה דומה למטבע שנפסל שאין לו שימוש כמטבע, ומדוע לא אומר לו הרי שלך לפניך?

תשובה: **אמר ליה:** פירות ויין ניכר השינוי בהם כי השתנה להם המראה והטעם, אבל מטבע שנפסל לא ניכר בו שום שינוי.

קושיא: הרי תרומה ונטמאת: נאמר במשנה שאומר לו הרי שלך לפניך. אך תרומה שנטמאת אין לה שום שימוש כתרומה, ואם כן הרי זה כמטבע שפסלתו מלכות והיה עליו לשלם כשעת הגזילה?

תשובה: אמר ליה: תרומה שנטמאה אין שום היכר להיזק, ולכן יכול לומר לו הרי שלך לפניך. אבל מטבע שנפסל, הצורה שלו שונה משאר המטבעות החדשים. דהיינו מכיון שכשהוא גזל את המטבע היתה צורתו כמו שכל המטבעות וכשהוא מחזיר אותו צורתו שונה מכל המטבעות, ניכר ההיזק שקרה למטבע, ואינו יכול לומר לו הרי שלך לפניך.

*

איתמר: המלווה לחבירו סחורה וסיכם עמו שיפרע לו סכום מסויים של מטבעות עבור הסחורה, ונפסלה המטבע, לדעת רב - על הלווה לפרוע למלווה מטבעות היוצאים בשעת הפירעון, לפי שהוא קיבל על עצמו לפרוע לו 'מטבע', והמטבע ההיא כבר נפסלה ואינה 'מטבע'. [אמנם זהו רק כשהלווה לו סחורה, אבל אם הלווה לו מעות, יכול להחזיר לו את אותם מטבעות שלהו].

ולדעת שמואל - יכול להחזיר לו את המטבעות שנפסלו ולומר לו 'לך היוצאים במישן' (= שם מקום), כלומר שיכול ללכת למקום אחר שם המטבעות לא נפסלו ולהוציאם שם.

אמר רב נחמן: מסתבר שדברי שמואל נאמרו רק באופן שלמלווה יש צורך ללכת למישן בכל מקרה, אבל אם אין לו צורך ללכת לשם חייב לפרוע לו מטבעות היוצאים בשעת הפירעון.

👉 **את פירות המעשר שני צריך להעלות לירושלים ולאוכלם שם. מי שהדרך רחוקה עבורו, יכול לחלל את קדושת הפירות על מעות ולהעלות את המעות לירושלים ולקנות בהם שם דברי מאכל ולאוכלם שם.**

קושיא על רב נחמן: איתיביה רבא לרב נחמן: למדנו בתוספתא - אין מחללים פירות מעשר שני על מעות שאינם יוצאות כלל בירושלים, לפי שנאמר "וְנִתְּתָה בְכֶסֶף וְצִרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ", ומטבע שנפסלה אינה 'כסף צורה'. כיצד? היו לו מטבעות 'כוזביות' ירושלמיות דהיינו מטבעות של שמעון בן כוזיבא (= הידוע בכינוי 'בר כוכבא', מטבעותיו נפסלו לאחר כשלון המרד), או מטבעות של המלכים הראשונים, שמטבעות אלו אינן יוצאות עתה כלל, אין מחללים עליהם פירות מעשר שני. ע"כ התוספתא.

הא של אחרונים וכו': משמע שאם היו לו מטבעות של מלכים אחרונים שאין יוצאות כאן (בדומה למטבעות של המלכים הראשונים שאין יוצאות כאן במקומו של בעל הבית), יכול לחלל עליהם, לפי שהמטבעות של המלכים האחרונים יוצאות במדינה אחרת, ולמרות שאינו הולך למדינה האחרת ששם המטבע לא נפסלה (- שהרי עליו לעלות לירושלים עם המעות) יכול לחלל עליהם. וא"כ קשה על רב נחמן שאמר שאינו יכול לומר לו 'לך הוציאם במישן' אם אין לו צורך ללכת לשם.

תירוץ: א"ל הכא במאי עסקינן: התוספתא עוסקת במקרה שהמלכות שבה נפסלה המטבע אינה מקפידה אם יוציאו את המטבע במדינה אחרת, ולכן יכול לחלל על מטבעות של המלכים האחרונים.

קושיא: אלא כי אמר שמואל וכו': לפי דבריו יוצא שדברי רב נחמן (- שאינו יכול לומר לו 'לך הוציאם במישן' אם אין לו צורך ללכת לשם) נאמרו במקרה שהמלכויות מקפידות זו על זו, א"כ קשה והרי גם אם יש לו צורך ללכת למישן איך יכול הלווה לומר למלווה 'לך הוציאם במישן', והרי אסור לו להוציאם שם, ואם יביא אותם למישן יבדקו אותו ויקחו אותם ממנו.

תירוץ: דממטי לה ע"י הדחק דלא בחשי, ואי משכחי קפדי: מדובר שהמלכויות לא מקפידות עד כדי כך שהם יבדקו ויחפשו האם יש לו מעות שנפסלו, אלא אם הם מוצאים הם מקפידים, ולכן אם יש לו צורך ללכת למישן הוא יכול להוציאם שם בסחורה, אבל אם אין לו צורך ללכת לשם אינו חייב לקבלם, לפי שאינו יכול לתת אותם בפרהסיא לבני מישן הבאים לכאן.

קושיא על רב נחמן: ת"ש: למדנו בברייתא - אין מחללים פירות של מעשר שני על מעות שיוצאות בירושלים אם המטבעות והבעלים נמצאים בבבל, לפי שהמעות הללו לא יוצאות בבבל שם הן נמצאות. וכן לא מחללים על מעות שיוצאות בבבל כשהן נמצאות בירושלים. אבל מחללים על מעות שיוצאות בבבל כשהן נמצאות בבבל. [אבל לא משנה היכן נמצאים הפירות, לפי שיכול לחללן אפילו אינם בירושלים]. ע"כ הברייתא.

קתני מיהת: מכל מקום נאמר בברייתא הנ"ל שלא מחללים על מעות שיוצאות בירושלים אם המטבעות נמצאים בבבל, א"כ מוכח שגם אם דרכו ללכת למישן כמו כאן שסופו לעלות עם המעות לירושלים ולהוציאם שם אין זה נחשב למטבע

היוצאת, וזה שלא כדברי רב נחמן שאמר שאם דרכו ללכת למישן יכול לומר לו 'לך הוציאם במישן'.

תירוצ: הכא במאי עסקינן: הברייתא עוסקת במקרה שהמלוכיות מקפידות זו על זו יותר מדאי, והם מחפשים ובודקים, ולכן אינו יכול לחלל על מעות שיוצאות בירושלים אם המטבעות נמצאות בבבל, לפי שלא יוכל להעלותן לירושלים.

קושיא: אי הכי: א"כ מדוע הברייתא אמרה שמחללים על מעות שיוצאות בבבל והן נמצאות בבבל, והרי הן אינן ראויות לשום דבר, שהרי עליו להעלותן לירושלים ואינו יכול.

תירוצ: חזו דזבין בהו בהמה: המעות ראויות לקנות בהן בהמה בבבל ולהעלותה לירושלים.

קושיא על הברייתא: והתניא: כלומר מדוע הברייתא הנ"ל אמרה שלא מחללים על מעות שיוצאות בבבל כשהן נמצאות בירושלים, והרי למדנו בברייתא שהתקינו שכל המטבעות של כל המדינות יוצאות בירושלים, וא"כ מדוע אי אפשר לחלל פירות מעשר שני על מטבע של בבל כשהן נמצאות בירושלים?

רבי זירא מתרץ: מה שהתקינו שכל המטבעות של כל המדינות יוצאות בירושלים זה היה בזמן שיד ישראל היתה תקיפה על האומות, אבל הברייתא שאמרה שלא מחללים על מעות שיוצאות בבבל כשהן נמצאות בירושלים עוסקת בזמן שיד האומות תקיפה על ישראל, שאז לא עלו מכל המדינות לירושלים אלא רק משאר חלקי ארץ ישראל, ואז כבר לא הוצרכו לתקנה הזאת והיו מקבלים בירושלים רק ממעות ארץ ישראל.

*

ת"ר: על המטבעות של ירושלים היה כתוב מצד אחד 'דוד ושלמה' ומצד שני 'ירושלים עיר הקדש'. ועל המטבע של אברהם אבינו היה כתוב מצד אחד 'זקן וזקנה' (= אברהם ושרה) ומצד שני 'בחור ובתולה' (= יצחק ורבקה). [כך פירש רש"י. וכן תוס' מבארים שכך היה כתוב על המטבע אבל לא היתה צורה של זקן וזקנה בחור ובתולה, לפי שאסור לעשות צורת אדם במטבע].

*

בעא מיניה רבא מרב חסדא: המלווה לחבירו סחורה על מנת שיחזיר לו מטבע מסויים, ואח"כ הוסיפו על המטבע, דהיינו שהתחילו לעשות את אותה מטבע עם יותר מתכת (= המטבעות בזמנם היו עשויות מכסף או זהב והיה להם ערך עצמי), או שהגדילו את ערך המטבע, השאלה היא - לדעת רב שאמר לעיל שהמלווה לחבירו סחורה וסיכם עמו שיפרע לו סכום מסויים של מטבעות עבור הסחורה, ונפסלה המטבע, על הלווה לפרוע למלווה מטבעות היוצאים בשעת הפירעון, מה הדין כאן שהוסיפו על המטבע, האם צריך לפרוע לו מטבע היוצאת כעת או לא?

אמר לו רב חסדא - עליו לשלם לו מטבע היוצאת בשעת הפירעון.

א"ל ואפילו כי נפיא? ואפילו אם הוסיפו על המטבע שיעור גדול?

א"ל אפילו כי תרטיא? ואפילו אם עליו כמדת סלע גדול?

והא קא זיילין פירי: והרי הפירות הוזלו לגבי המטבע הזאת, כלומר שהרי כעת אפשר לקנות בה יותר פירות משום היא שווה יותר, ונמצא שהמלווה הרוויח בתוספת זוהי ריבית.

אמר רב אשי: אנו בודקים מחמת מה הוזלו הפירות, אם מחמת שהוסיפו על המטבע, הרי שעל המלווה להחזיר ללווה את ההפרש, ואם הם הוזלו מחמת השער, דהיינו שירדו הרבה גשמים ויש הרבה תבואה בעולם והוזלו הפירות, אינו צריך להחזיר לו את ההפרש.

והא קא שבח לעניין נסכא: והרי אם המלווה יתיך את המטבע נמצא שיש לו יותר ממה שהלווה, שהרי הוסיפו יותר מתכת במטבע, וא"כ עדיין זה ריבית.

אלא כך הדין: כמו שרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע עשו מעשה באדם שהלווה לחבירו על המטבע והוסיפו על המטבע, והלכו לסוחר ישמעאלי שהיו לו גם מטבעות ישנות (= לפני ההוספה) וגם מטבעות חדשות (= לאחר ההוספה), ובדקו ומצאו שעשר מטבעות ישנים שוקלים כמו שמונה חדשים, ופסקו שעל הלווה להחזיר למלווה שמונה. וא"כ הדין הוא שעל המלווה להחזיר ללווה את ההפרש.